

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A PARASZTI ÉLETMÓD TÜKRÖZŐDÉSE AZ
UGOCSAI MAGYARSÁG TÁRGYI KULTÚRÁJÁBAN**

Kész Barnabás

Témavezető: Dr. Bódi Erzsébet
tudományos főmunkatárs

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2018

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Disszertációm célja az volt, hogy az ugoicsai magyarság néhány reprezentatívnek ítélt települése példáján, a hagyományos tárgyi kultúra alapján dokumentáljam a helyi lakosság – előzetes feltevéseim szerint – *parasztinak* minősíthető, a 20. század első felében folytatott életmódját, illetve igazoljam annak *parashti* jellegét. Pontosabban fogalmazva, az általam kutatott terület nem a történelmi Ugocsa vármegye teljes területét öleli fel, hanem annak a jelenleg Ukrajnához, Kárpátalja Nagyszőlősi járásához tartozó nagyobbik részét. A korábbi (nagyobbrészt máig nem publikált) kutatások eredményeit a terepen végzett saját kutatómunkámmal egybevetve igyekeztem feltárni az életforma és a tárgyi műveltség változásait, illetve a közöttük lévő összefüggéseket a hagyományos értelemben vett *paraszság* utolsó időszakában. Több kérdésre kerestem válaszokat. Például hogyan csapódnak le a társadalmi és politikai változások egy település vagy család életében, illetve a tárgyi világban? Mennyire jellemzőek bizonyos tárgyak egyes etnikai és társadalmi csoportokra, illetve kistájakra, és mennyire tükrözi e tárgyi műveltség az interetnikus kapcsolatokat? Hogyan változtak meg a paraszti világ tárgyi eszközei a politikai változások következtében, illetve milyen új tárgyak foglalták el a helyüket? Miért ment végbe ez a folyamat egyes településeken korábban, mint másokban? Mi maradt meg e tradicionális tárgyi világból napjainkban?

A harmadik évezredbe lépve a kultúraváltás (*akkulturáció*) hatását a viszonylag elzárt kárpátaljai magyar közösség sem kerülheti el. E törékeny, valamennyi közül talán a legveszélyeztetettebb magyar kisebbség rohamosan pusztuló hagyományos tárgyi kultúrája azonban még messze nem volt kellőképpen felkutatva és dokumentálva, ezért véleményem szerint a leíró néprajz ideje e térségben még nem járt le. Ugyanakkor e periférikus, a politikai helyzettől függően számos államalakulathoz tartozó régióban nem ment végbe oly rohamosan a gazdasági átalakulás, mint más, nyugatabbra eső magyarlakta területeken. Ezért itt viszonylag sok eredeti, archaikus tárgyi eszköz fennmaradt, ami a kutatást lehetővé és fölöttébb aktuálissá teszi. Bátran kijelenthetjük, hogy az elmúlt évszázad jelentős változásai ellenére a népi kultúra ma is jelen van Kárpátalján, tehát van még mit kutatni. Lényegében ez volt kutatási témám felvetésekor a kiinduló hipotézis, s jelen dolgozatommal ezt a koncepciót próbáltam igazolni. Hiszem, hogy a tárgyelemző vizsgálatok segítségével a néprajzkutatók hozzájárulhatnak a kárpátaljai magyarság túlnyomó részét alkotó falusi lakosság hagyományos életformájának rekonstruálásához. Véleményem szerint első lépésben a 20.

század első felének *paraszti* mindennapjait kell dokumentálni, majd ezt követően a *kolhozrendszer* és a rendszerváltást követő évtizedek *utóparasztinak* mondható viszonyait is; kutatási témám kronologikus körülhatárolása mindazonáltal csak az előbbi korszakra terjed ki.

Ha a népre gondolunk, elsősorban a földműveléssel és állattartással foglalkozó, vidéki parasztokat képzeljük magunk elé, akik évszázadok alatt formálták ki egyszerű, puritán, kemény, munkaközpontú és mégis komplex világukat, melyre az *autarchiára* való törekvés, a használhatóság, a racionalitás volt a jellemző, s melyben a föld volt a legfőbb érték. E tradicionális paraszti világ azonban már a 20. század első felében is a vége felé közeledett; a 20. század második felében végbement szövetkezetesítés (az általam kutatott régióban, Kárpátalján a jelenség *kolhozosítás* néven ismert) pedig e paraszti korszak végét jelentette. Mára teljes mértékben felborult az agrárközösségek természetközeli, szigorú, de a túlélés feltételeit biztosító életmódja. Ezzel együtt egyre nagyobb hiányát érezzük annak az erőnek, ami generációkon keresztül meghatározta a parasztember életét, irányította cselekedeteit, formálta jellemét és gondolkodását – a hagyománynak. Pedig a tradíció tanít meg kezelni a nehézségeket, nyújt menedéket minden nemzet számára, segít elkerülni a beolvadást. Ez különösen érvényes és aktuális a kisebbségi helyzetben élő kárpátaljai magyar nemzetrészt számára, melynek fennmaradása attól függ, meg tudja-e őrizni a jövőben is nyelvét és kultúráját továbbra is, magáénak vallja-e saját értékeit a kisebbségekkel szemben nem túl barátságos környezetben is? A paraszti világ letűnése miatti sajnálkozás helyett fel kell vállalnunk e hagyományos életforma emlékeinek felkutatását, értelmezését, megörökítését utódaink számára. E céllal láttam neki dolgozatom megírásának. Ezt megelőzően, pedagógusként évtizedeken keresztül foglalkoztam a régi tárgyak gyűjtésével, amelyekből Salánkon iskolamúzeumot hoztunk létre. Aggódó szemekkel láttam, hogyan válnak az enyészet martalékául a régi világ tárgyi attribútumai, s megpróbáltam valamit tenni ennek megakadályozása érdekében. Munkámban megkíséreltem rekonstruálni a még fellelhető tárgyak alapján azt a paraszti életformát, amely a kárpátaljai magyarság történetének és kultúrájának fontos részét képezi, s amely töredékeiben a mai napig nyomon követhető. Nem véletlen, hogy a falusi udvarokban, háztartásokban még ma is számos olyan tárgyat őrizgetnek, amelyek már rég kikoptak a használatból, de a múlt emlékeként közel állnak a mai emberek szívéhez. Hasonlóképpen fennmaradt még a kutatott térségben az a tradicionális, paraszti értékrend is, melynek alapját emellett a munka, a család, a vallás, a méltóság, a „közép” tisztelete, a szokások és hagyományok ereje, a természettel való egység és más olyan „konzervatív” normák képezik, amelyek napjainkban kezdenek újra felértékelődni, s amelyek még ma is nagyban meghatározza az itt élő emberek mentalitását.

II. Az alkalmazott módszerek vázolósa

A leginkább leíró jellegű dolgozatom alapjául szolgáló kutatómunka gerincét az archív források és a szakirodalom feldolgozása mellett az empirikus módszerek, a terepbejárások, a terepen végzett személyes megfigyelések, fotódokumentálás, egyes tárgyak, munkafolyamatok, díszítőminták lerajzolása, illetve a helyi lakosokkal készített interjúk alkották. Remélhetőleg ezek révén sikerült rekonstruálni a kutatott korszak építészetét, gazdálkodását, viseletét és tárgyi kultúrájának egyéb oldalait, amelyektől bizonyos társadalomtörténeti adalékok is elválaszthatatlanok.

Módszertanilag egy lokálisnak mondható, „Salánk-központú” vizsgálattal, egyfajta szűrőpróba-szerű mikroelemzéssel kíséreltem meg megérteni, és ezáltal bemutatni az egész történelmi Ugocsát, sőt a teljes kárpátaljai magyarságot érintő gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatokat, azok hatását a helyi közösségekre és egyes családokra, emberekre. Úgy gondolom a viszonylag „sekély merítés” ellenére a kiválasztott mintavétel lehetőséget adott néhány általános következtetés levonására, amelyek a helyi sajátosságok, eltérések ellenére az egész kárpátaljai magyarságra érvényesek. E módszertani kísérlet más vidékekre (Bereg, Ungra és Máramarosra) való kiterjesztése adhat majd módot a témakör általánosabb érvényű felrajzolására. Bár a jelenlegi Kárpátalja területének megfelelő térség (nevezhetjük Északkeleti-Felvidéknek vagy Felső-Tisza-vidéknek is) kistájakait és azok lakosságát a történelem, a közös sors összekovácsolta, a történelmi vármegyék magyarsága a közös vonások mellett számos sajátossággal is bír. Feltevésem szerint az ungiak és a palócok, a máramarosiak és a székelyek, a beregiek, ugocsaiak és a szatmáriak között olykor több a hasonlóság, mint a felsorolt kárpátaljai tájak között. E kérdésre a további kutatások, illetve a jelenlegi Kárpátalja területének még hiányzó táj-történeti feldolgozása adják meg a választ.

A jelentős részben elsődleges források feldolgozására épülő kutatómunkám során az épületek, viseleti elemek, munkaeszközök mellett forrásként tekintettem a látszólag jelentéktelen tárgyakra is (cseréptörmelésekre, vasdarabokra stb.). A tárgyakat, jelenségeket a nyelvi határokon átnyúlva, interetnikus kapcsolataikban próbáltam meg vizsgálni. Az etnikailag igen színes Kárpátalján a magyar népi kultúrát sem lehet az itt élő többi néptől elszakítva vizsgálni, mivel sok tekintetben Európa-szerte közismert szokáskörökről van szó. Emellett egyes tárgyak alapján az egykori környezeti viszonyokról is igyekeztem képet alkotni. Így például az Ugocsában is elterjedt *tőkés kapu* az egykori hatalmas tölgyerdők jelenlétét bizonyítja, a *csíkkas* a lecsapolások előtti vízi világ ékes bizonyítéka, a fennmaradt *kongók* (kolompok) pedig a hajdani nagyállattartás emlékét őrzik.

Munkám jellege és terjedelme miatt meg sem kísérelhettem összegyűjteni és bemutatni egy adott település vagy gazdaság teljes eszközkészletét, tehát nem egy-egy porta teljes inventárleírására törekedtem. Annál inkább, hogy a kutatott időszak gazdasági eszközeinek és más tárgycsoportjainak nagyobbik része már megsemmisült. Ehelyett a még fellelhető tárgyak, épületek, a recens tárgyi műveltség vizsgálatával és bemutatásával próbáltam igazolni, kiegészíteni a korábbi kutatások eredményeit, s e két lábon álló, komplex módszerrel kíséreltem meg rekonstruálni a kutatott terület magyar lakosságának életmódját az adott korszakban, vagyis a 20. század első felében. Így próbáltam választ találni arra a kérdésre, hogy az emberi emlékezet által követhető időben a tárgyi eszközök hogyan tükrözik az ugocsai magyar lakosság, azon belül elsősorban a salánki emberek életmódjának, kultúrszintjének változásait. A történeti-levéltári anyag, a korábbi kutatások rendkívül értékes információkkal szolgáltak számomra. A Néprajzi Múzeum adattárában jelentős mennyiségű, Kárpátaljával kapcsolatos kézirat található, amelyek nagy része még feldolgozásra vár. Közülük az 1943–1944. évi ugocsai táj- és népkutató tábor máig publikálatlan anyaga révén betekintheztem a 19. század végi, azóta részben elszlávosodott ugocsai falvak életébe. Morvay Judit 1969-es, szintúgy nem közölt salánki gyűjtése segítségével pedig – a kérdőíves felméréseken keresztül – a 20. század első felének viszonyaival ismerkedhettem meg. A harmadik, szintén kincset érő forrásom Bocskor Áron Öregakliban élő amatőr kutató évtizedek alatt összegyűjtött, kéziratot „monográfiája” volt szülőfaluja történetéről és néprajzáról. Ám maguk a tárgyak nehezen kelthetők életre a történeti-levéltári anyag révén, ezért munkám másik, ugyanilyen fontos részét saját gyűjtésem, megfigyeléseim, illetve a helyi lakosokkal folytatott irányított beszélgetések képezték. E recens kutatás következtetéseinek helyességét a korábbi (1943–44-es, illetve 1969-es) kutatások voltak hivatottak alátámasztani, igazolni – és ez fordítva is igaz.

III. A disszertáció eredményeinek tézisszerű összefoglalása

Kiinduló feltételezéseimnek megfelelően, kutatásom eredményei bebizonyították, hogy az ugoctai magyarság életformája a 20. század derekáig *paraszi* jellegű maradt, a szovjet érával kezdődően pedig a század végéig *utóparasztinak* volt mondható. Dolgozatom felvezető fejezeteiben, főleg a másodlagos források felhasználásával ismertetem a kutatott téma hátterét: a II. fejezet a témával kapcsolatos kutatásokból nyújt válogatást, illetve a kárpátaljai magyar néprajzi kutatásokat foglalja össze, a III. fejezet pedig a kutatott térség történelmi fejlődését vázolja fel röviden. A további fejezetek alapját a korábbi, nagyrészt publikálatlan források feldolgozása és saját empirikus kutatásaim képezték.

1. A dolgozat IV. fejezetében taglalt népi építészet mára nagyrészt átalakult, de még kutatható. Meggyőződhettem róla, hogy a Felső-Tisza-vidék népi építészetének fő jellegzetességei a kutatott régióra is érvényesek: többek között a *tornácos*, *rédelyes* házak, a *nyári konyha*, a *kettős udvar*, a *csűr*, fedeles kiskapu, az *abora* a *tőkés* kapu és szilvaaszaló kemence. A leggyakrabban egyutcás, *orsós* falvakban, *szalagtelkeken* hosszában helyezkednek el az épületek, *soros* udvart alkotva. A ház előtt *kiskert*, a telek végében pedig a *nagykert* található. A *kettős* udvar is felosztható *első* udvarra a jellegzetes szőlőlugassal és a *hátsó*, vagyis gazdasági udvarra. A telkeket sövény- vagy léckerítéssel, deszkapalánkkal kerítették, faragott kapuoszlopos kis- és nagykapuval. A 20. század derekáig használatos volt a *tőkés kapu*. A háromosztatú ház (*első ház* vagy tisztaszoba + pitvar/konyha + *hátsó ház* vagy kamra) falanyaga leginkább *patics*, idővel vályog is. A tetőszerkezet szarufás, *kontyolt* nyeregtetős, ritkábban *félsvábos*. A fedés anyaga nagy-zsindely (*dránica*), zsindely, taposott búzaszalma, néhol zsúpszalma, később pedig cserép és bádóg is. A talpas, majd kőalapra épített, sárral letapasztott *deszkapadlásos*, földes házak falát kívülről-belülről fehérre meszelték. A pitvar (konyha) szabadkéményes volt, majd *padlásolt*. Különleges ritkaságnak számított a vidéken fennmaradt *nyitott pitvar*. A parasztházak e vidékre kimondottan jellemző *tornácait* gyakran díszítették faragással. Az első szobában (*tisztaszoba*, *elsőház*) *kandalló* vagy *kandallóval* kombinált kemence volt a tüzelőhely és a főző. A kenyérsütő kemence vagy a pitvarban a kémény alatt, vagy az udvarban állott (*nyári konyha*, *sütő*, *sütőház*). Összességében a helyi háztípus leginkább a szamosi házterületnek felel meg, de érződik itt az északi, az alföldi és a keleti házterület hatása is. A tisztaszoba nyitott tüzelőtípusa (*kandalló*), a nyitott, fűtetlen pitvar a

keleti típus jellemvonásai, míg a kemencével fűtött, zárt konyhás, szabadkéményes házak az alföldi típusra emlékeztetnek.

2. A gazdasági udvar objektumai (*csűr, gabonás, ól, disznóól, kukoricagóré, abora, gémeskút* stb.), a lakóházhoz hasonlóan hasonlóságokat mutatnak más magyarlakta területek analóg építményeivel; szembetűnőek a magyar és a környező ruszin, sváb népi építészet kölcsönhatásában megnyilvánuló interetnikus kapcsolatok is.
3. A népi építészet emlékei Kárpátalján is rohamosan pusztulnak, főleg az ezredforduló árvizeitől sújtott falvakban. Az elmúlt fél évszázadban a hagyományos tornácos parasztházak nagyobb részét kockaházak váltották fel. Átalakult a ház belső berendezése, bútorzata is. A szegénységnek és a részleges önellátásra való rákényszerülésnek köszönhető, hogy a kert, az udvar, a gazdasági épületek a lakóházhoz képest kevesebb átalakuláson mentek át.
4. Az V. fejezetben ismertetett gazdasági tevékenység a 20. század első felében az évszázados hagyományok szerint folyt. A gazdák arányosan, paraszti kisüzemben többféle gazdálkodási ágat műveltek: az extenzív állattartás, rétgazdálkodás, földművelés és szőlőművelés mellett több kiegészítő tevékenység, méhészet, kendertermelés, gyümölcsészet, halászat is hangsúlyt kapott. Saját szükségleteik kielégítése mellett terményeik egy részét piacon értékesítették: búzát, kukoricát termeltek, marhát neveltek, szénát adtak el. Nagy szerepe volt Ugocsában a *málénak, tengerinek* nevezett kukorica és a *paszuly* (bab) termesztésének. Sajátos földrajzi környezetének köszönhetően több település specializálódott, mint pl. a nagyszarvú marha tartásáról híres Salánk. A kézműiparban a 20. század derekáig meghatározó jelentőségű kendermunkák és a fazekasság mellett elsősorban a famunkáknak volt nagy szerepük.
5. A munkaeszközök hosszú időn keresztül szinte változatlanok maradtak. Például a sarlós aratást nagyjából a századfordulótól kezdve az 1940-es évekig fokozatosan váltotta fel a kasza; a lovakkal való nyomtatás mellett sok helyen megmaradt a cséphadaró használata. A használati tárgyak részben házilag, illetve helyi mesteremberekkel, vándorárussal kooperálva készültek. Gyári termékek gyakorlatilag csak a két világháború között, a „csehek alatt” kerültek használatba: elsősorban a gyári vaseke és cséplőgép, de ezek mellett a korábbi eszközök és munkafolyamatok is fennmaradtak. Kutatásaim során sikerült tárgyi bizonyítékokkal alátámasztanom olyan eszközök használatát a vizsgált területen, mint a hosszú nyelű *boglyarakó, boglyatetőző villa, a nyársvilla* vagy *szalmahordó nyárs*, a háromágú hasított favilla, a *bukóhordó rúd*, a máig is elterjedt egymankós

kasza, a nagyméretű, *málétörő* famozsár, a kenderpuhításra szolgáló *dörzsölő*, az *áttört tiló*, a szegrózsás *gereben (vasecset)*, a *talpasguzsaly*, a *kerekesguzsaly* (rokka), a *zszindelyvőgyelő*, a *vonószerk*, a szőlőmetsző kés, a *szénametsző* stb.

6. A közlekedés és teherszállítás kutatása során a ma is használatos szánok és rakoncás szekerek mellett sikerült rekonstruálnom az ugoctai löcsös parasztszekeret, amelyet szénahordáskor *rúddal* láttak el. Hasonlóképpen sikerült a kollektív emlékezet segítségével bizonyítanom a cserépedények szállítására szolgáló, hálószerűen font *kasornya* vagy *fazikkötél*, a *hamvasnak* is nevezett *szénahordó lepedő*, a szüretelő *puttony* és a gyümölcszállító *hátikas* általános használatát is Ugoctában.
7. Ha számba kívánjuk venni, mi maradt fenn napjainkra a kárpátaljai magyarság hagyományos gazdálkodásából, a következőket jelenthetjük ki: A *kolhozok*, széthullása után a hagyományos gabonatermesztéssel, állattartással, gyümölcs – és szőlőtermesztéssel viszonylag kevés közép- és nagyvállalkozó foglalkozik. Viszont sokan foglalkoznak családi és kisvállalkozások formájában zöldség- és gyümölcstermesztéssel. Az egykori kisiparok, háziiparok közül a fazekasság, a kerékgyártás eltűnt; a szövés-fonás csak a *rongypokróc*, illetve a turisták számára szőtt *beregi szőttesek* készítésében él tovább; a kosárfonók többsége ajándéktárgyak készítésére állt rá; egy-két művelője maradt a zszindely- és fejfafaragásnak, kovácmesterségnek, hálófonásnak, seprűkötésnek; az egykor nagyhírű bodnárság pedig egy településre, Salánkra szorult vissza, de fennmaradása ott is kétségessé vált. A salánki bodnárság megmentését stratégiai fontosságú feladatnak érzem nemcsak a kárpátaljai, de az összmagyarság számára is, ezért kapott jelen dolgozatban is külön fejezetet (VI. fejezet).
8. Talán az utolsó pillanatban sikerült rekonstruálnunk a disszertáció VII. fejezetében bemutatott ugoctai hagyományos ruházatot, amely főleg az idős emberek esetében visszafogott, egyszerű volt, de annál több archaikus elemet tartalmazott. Mivel a 20. század derekára Kárpátalján is végbement a *kivetkőzés*, ezen a téren különösen nehéz az adatgyűjtés. Összességében a vidék magyar népviselete a magyarság viseletegységének szerves részét képezi, mégis fellelhetőek benne bizonyos helyi sajátosságok. A helyi népviselet jellegzetes elemei a házilag szőtt kendervászon gatyta, ing, pendely, a későbbi csizmanadrág, *ujjas*, rékli, *harasztkendő*, lajbi voltak. Falvanként változott a kalap formája (különösen híres a salánki kalap), a nők pedig főkötővel, fejkendővel kötötték be a fejüket. Mindkét nem előszeretettel viselt *kötőt*, *surcot*. A kemény szárú vagy ráncos csizma egy emberöltőn át

kiszolgált a gazdáját. Vidékünkéről terjedt tovább az Alföld irányában a *guba*, a parasztemberek jellegzetes téli viselete. A guba mellett a bocskorok is bizonyítják a helyi magyarság kapcsolatait a szomszédos ruszin, szlovák, román lakossággal.

9. Dolgozatomban megpróbáltam bepillantást nyújtani a kutatott terület népi díszítőművészetébe is, bár külön fejezetet a korlátozott terjedelem miatt nem szentelhettem e kérdésnek (ehelyett az építkezés, a gazdálkodás, a viselet ismertetése közben, illetve a VIII. fejezetben foglaltam össze az egyéb tárgyi emlékekkel egyetemben). Az itt lakó emberek ízlését, a szövés és a hímzés általános elterjedtségét tükrözik a máig szép számmal fennmaradt népi textíliák (terítők, kendők, *vőfélykendők*, abroszok, viseleti darabok stb.), melyek méltó párjai a közismert *beregi szőttesnek*. A szőtteseken megfigyelt motívumokkal (csillag, virág, életfa, madár stb.) találkozhatunk a házak vakolat- és oromzatdíszsein, tornác-, kútágas- és kapufaragásain, faragott és festett bútorain, használati tárgyain is. Külön kiemelném a szép számban fennmaradt talpas guzsalyokat és rokkákat, amelyek díszítő motívumainak bemutatása külön tanulmányt érdemelne. Ez vonatkozik a népi kerámiára is, melynek kutatása során pompás cserépedények akadtak a kezembe. A salánki viaszos tojáshímzés pedig egy olyan helyi érték, amely nemcsak Kárpátalján mondható unikálisnak, de a szatmári viaszos tojás analógiájaként összmagyar tekintetben is számon van tartva.
10. Hasonlóan értékes tárgyakkal a paraszti élet egyéb szféráiban is találkozhatunk: egy régi citera, cserépsíp, betlehemes kellék vagy szakrális tárgy által büszkén tudhatjuk magunkénak a hagyományos népi kultúra megannyi szegmensét.
11. A fenti következtetések mellett engedjék meg még néhány észrevétel. Először is, amikor az 1960-as években újraéledtek a néprajzi kutatások Kárpátalján, a magyarországi és szovjet kutatóknak egyaránt feltűnt, hogy a *paraszti* életforma a kárpátaljai magyarságnál még egészében kitapintható volt. Ennek okát többek között abban látták, hogy a kárpátaljai magyarság a két világháború között perifériális helyzetbe jutván, kulturális fejlődésében megrekedt. Sajnos a helyi magyarság hátrányos helyzete a mai napig fennmaradt, emiatt a többi magyarlakta területre jellemző társadalmi, gazdasági folyamatok itt késve mennek végbe. Ez a magyarázata annak, hogy a kárpátaljai magyar falvak tárgyi és szellemi kultúrája az átlagnál több archaikus elemet őrzött meg.
12. Ugyanakkor a hagyományos *paraszti* kultúra Kárpátalján is válságba került. A szovjet érában elkezdődött *akkulturáció* a rendszerváltás után gyorsult fel igazán. A viselet után fokozatosan lecserélődnek a tradicionális, nemzeti és lokális jelleget

hordozó épületek, bútorok, munkaeszközök, síremlékek is, egyre inkább megfigyelhető a tárgyi kultúra egyszerűsödése, egységeseése.

13. Dolgozatomban nem törekedtem egy-egy porta tárgyuniverzumának összeírására, hanem minél több család tárgyi eszköztárából válogattam ki a jellegzetesnek vélt tárgyféleségeket. Azt tapasztaltam, hogy a tárgyrendszerek alapján következtethetünk az adott család etnikai és felekezeti hovatartozására, vagyoni helyzetére, kulturális szintjére, mikrokörnyezetére, foglalkozására és életmódjára. A tárgyak jelentése alapján nemcsak az adott településeken belüli különbségek láthatóak, de az egyes falvak sajátosságai is, melyek földrajzi környezetükkel, gazdasági szakosodásukkal, történelmükkel magyarázhatóak. A bő évtizedig tartó kutatómunka során felhalmozódott hatalmas mennyiségű fényképanyag szintűgy tükrözi az ugoicsai magyarok puritán, konzervatív, nyakas mivoltát, melynek köszönhetően, kisebbségi helyzetük és tragikus sorsfordulóik ellenére, máig megőrizték identitásukat, kultúrájukat.
14. A politikai megpróbáltatások, a kisebbségi lét, a nehéz anyagi helyzet, a szociális háló hiánya különleges túlélési stratégiák kidolgozására kényszerítették a kárpátaljai magyarokat, akik talán az átlagosnál jobban ragaszkodnak magyarságukhoz és hagyományaikhoz. Sajnos egyéni boldogulásuk reményében egyre többen mondanak le magyarságukról, miközben Kárpátalján növekszik a nem magyar lakosság érdeklődése a magyar nyelv és kultúra iránt. A kárpátaljai magyarság, főleg a fiatalság rohamosan növekvő elvándorlása arra is figyelmeztet minket, hogy amennyiben e kis nemzetrészt nem kapja meg a kellő gondoskodást az anyaországtól, létének és kultúrájának fennmaradása kétségessé válhat.
15. Kárpátalja nemzeti fennmaradásáért küzdő magyarságának élete, kultúrája még messze nincs felkutatva. Pedig ahhoz, hogy a közelmúlt és a jelenkor társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatait megértsük és feldolgozzuk, leltárt kell készítenünk a helyi hagyományokról és értékekről, le kell zárni az általam is kutatott korszak elemzését. Dolgozatom egy kísérlet a hagyományos, paraszti életforma tárgyi oldalának az összefoglalására, mely remélhetőleg kiindulópont lehet a további kutatások számára, segítheti majd a szovjet időszak és jelenkorunk gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatainak, a kárpátaljai magyar lakosság életmódjának megértését és tudományos feldolgozását.

IV. Az értekezés tárgyában megjelent publikációk

**DEBRECENI
EGYETEM**

**DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR**
H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

Nyilvántartási szám: DEENK/347/2018.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Kész Barnabás
Neptun kód: RMG6MD
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvek (1)

1. **Kész, B.:** "Egy földön, egy hazában" Hon- és népismeret kárpátaljai fiataloknak. PoliPrint Kiadó, Ungvár-Beregszász, 148 p., 2009. ISBN: 9789667966829

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

2. **Kész, B.:** Az ugcasai parasztporta. Hagyományos építkezés Salánkon.
In: Értékek és kihívások. A 2015. március 26-28. között Beregszászon a Nyelvi és kulturális sokszínűség Kelet-Közép-Európában: érték és kihívások című konferencián elhangzott előadások anyagai. Szerk.: Gazdag Vilmos, Karmacszi Zoltán, Tóth Enikő, Autdor-Shark, Ungvár, 63-73, 2016. ISBN: 9786197132508
3. **Kész, B.:** Tájak változatossága, hagyományok gazdagsága, népi kultúra.
In: Kárpátalja. Szerk.: Baranyi Béla, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete ; Budapest : Dialóg Capmus Kiadó, Pécs, 392-420, 2009, (A Kárpát-medence régiói ; 11.) ISBN: 9789639899186

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

4. **Kész, B.:** A salánki lakosság etnikai és vallási arculatának tükröződése a település temetőkulturájában.
Népr. Látóhatár. 21 (1), 5-45, 2012. ISSN: 1215-8097.
5. **Kész, B.:** Kádármesterek Salánkon.
Népr. Látóhatár. 21 (1), 143-154, 2012. ISSN: 1215-8097.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

6. **Kész, B.:** Ruha teszi az embert.
Közoktatás 1, 23-26, 2016.

**DEBRECENI
EGYETEM**

**DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR**

H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

További közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

7. **Kész, B.:** Dzsublik - egy kegyhely születése.

Népr. Látóhatár. 21 (2), 33-38, 2012. ISSN: 1215-8097.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2018.11.07.

A szerző további publikációi

Idegen nyelvű könyvek (4)

1. **Kész, B.:** *Cavaleri: atlas ilustrat.* Editura Kreativ, Târgu Mureş, 80 p., 2012. ISBN: 978-606-646-034-7
2. **Kész, B.:** *Rázboinicii: atlas ilustrat.* Editura Kreativ, Târgu Mureş, 80 p., 2013. ISBN: 978-606-646-104-7
3. **Kész, B.:** *Válečníci. Velká encyklopedie y 3D obrázky.* Vydalo Nakladatelsví FRAGMENT, Praha, 80 p., 2014. ISBN: 978-80-253-2224-6
4. **Kész, B.:** *Рыцари. Иллюстративный атлас.* Издательский дом «Фактор», Харьков, 80 p., 2013. ISBN 978-966-180-372-4

Magyar nyelvű könyvek (1)

5. **Kész, B.:** *Gazdaság, életmód, műveltség.* Graph-Art Kft, Debrecen, 63 p., 2010. ISSN: 978 963 9949 72 0 ö, ISBN: 978 963 9949 447

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

6. **Kész, B.:** II. Rákóczi Ferenc és Mikes Kelemen emlékei Salánkon. In: P. Punykó Mária (szerk.): *Madarak voltunk... Kárpátaljai néprajzi írások* Hatodik Síp, Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 25–27 p., 1999. ISBN: 963 8294 55 8
7. **Kész, B.:** 1956 Kárpátalján. In.: Bartha Elek – Keményfi Róbert – Marinka Melinda (szerk.): *1956 a néphagyományban.* Studia Folkloristica et Ethnographica 53., Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 474–495 p., 2009. ISBN: 978-963-473-332-4, ISSN: 0138-9882
8. **Kész, B.:** A Dózsa-parasztháború résztvevőinek fegyverzete. In: Dobos Sándor – Szamborovszkyné Nagy Ibolya (szerk.): *Mercurius Veridicus Novus I. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanulmánygyűjteménye.* „Grafika” Kiadó, Beregszász – Ungvár, 88–105, 2015. ISBN: 978-966-23-03-18-6

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

9. **Kész, B.:** A hagyományörzés mint pedagógiai eszköz, avagy a Jurtatábor tapasztalatai.
In: *Közoktatás*. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja. XIX. évfolyam, 1–2. szám, 37–39, 2014.

Magyar nyelvű közlemények hazai folyóiratban (1)

10. **Kész, B.:** Egy parasztköltő a hadifogságban. Zán Béla fogolytábori jegyzetfüzete. In:
Néprajzi látóhatár, XXI. évf. 1. szám, 91–106, 2012. ISSN: 1215-8097

Megjelenés alatt:

1. **Kész, B.:** A hagyományos gazdálkodás eszköztárának bemutatása az iskolamúzeumban és a szakköri foglalkozásokon. In: *Közoktatás*. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja, 2018.

Konferencia előadások:

1. **Kész, B.:** Az ugoctai parasztporta. Hagományos építkezés. *Nyelvi és kulturális sokszínűség Kelet-Közép-Európában: érték és kihívások* című konferencia. Beregszász, 2015. március 26–28.
2. **Kész, B.:** Néprajzi kutatások Kárpátalján a második világháború éveiben. *A második világháború emlékére*. Történelmi konferencia. Beregszász, 2016. május 19.
3. **Kész, B.:** A salánki bodnárság – egy megmentésre érdemes kismesterség. *Csángó Fesztivál és benne a III. Kárpát-Haza Magyar Konferencia és Üzletember Fórum*. Jászberény, 2016. július 21–23.
4. **Kész, B.:** Adalékok a kárpátaljai magyarság tárgyi kultúrájának kutatásához. *Akadémiai napok az Európai Protestáns Szabadegyetem szervezésében*. Beregszász, 2018. április 27–május 3.
5. **Kész, B.:** Interetnikus jelenségek a kárpátaljai magyarság tárgyi kultúrájában. *„Multikulturalizmus és diverzitás a 21. században”*. Nemzetközi tudományos konferencia. Beregszász–Ungvár, 2018. március 27–28.
6. **Kész, B.:** Horkay Lajos, Salánk polihisztor lelkésze. *„Hegyet hágék, lőtőt lépék...”* *Irányzatok és módszerek a kárpát-medencei népi vallásosság kutatásában*. Konferencia a szakrális néprajzban iskolateremtő tudósok emlékére. Kolozsvár, 2018. június 1–3.